

УДК 340.1
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2025.3>

Є. І. Шиманський
orcid.org/0009-0001-7344-1371
аспірант кафедри теорії та історії держави та права
Харківського національного університету внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В ЮРИСПРУДЕНЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Конституціоналізм посідає центральне місце в сучасній політико-правовій думці, оскільки саме він задає рамки функціонування правової держави та захищає фундаментальні права громадян. В умовах глобальних політичних та економічних змін, а також внутрішніх трансформацій української держави, питання розвитку конституціоналізму та його методологічного дослідження набуває особливої актуальності. Конституційний Суд України, будучи вищою судовою інстанцією з питань конституційності, виступає гарантом реалізації конституційних норм. Однак складність конституційних текстів, їхня багатоаспектність і динаміка розвитку породжують необхідність детального методологічного аналізу, що охоплює феноменологічні, аксіологічні та прагматичні компоненти. Як зазначає Ключев С., «розуміння конституціоналізму неможливе без інтеграції теоретичного і практичного боків, що вимагає системного підходу до його вивчення» [5, с. 34].

Актуальність дослідження зумовлена також наявністю суперечностей у сучасній доктрині, що потребує розроблення нових методологічних рамок для оцінювання та вдосконалення конституційних норм та інститутів.

Мета статті – провести комплексний аналіз методології дослідження розвитку конституціоналізму в юриспруденції Конституційного Суду України та визначити перспективи подальших досліджень у цій царині.

Феноменологія конституціоналізму як об'єкт методологічного аналізу

Феноменологія конституціоналізму спрямована на виявлення сутнісних характеристик конституційних норм, інститутів і принципів, а також на дослідження їх історико-теоретичного розвитку. Федоренко зазначає: «Феноменологічний аналіз дає змогу проникнути в глибинну суть конституційних текстів, виявити їхню внутрішню логіку і динаміку змін під впливом соціально-політичних процесів» [3, с. 78].

Таким чином, феноменологія розглядає конституціоналізм як явище, що має власну структуру, історичну зумовленість і методологічну складність.

Аналіз розвитку конституціоналізму починається з вивчення ранніх форм конституційних документів і принципів, відображених у них. У працях Чернова В. підкреслюється, що «конституційні норми є відображенням суспільних цінностей та історичного досвіду, що робить їх предметом феноменологічного дослідження» [2, с. 56]. Тут розглядаються основні етапи еволюції конституційних норм, їхня інтерпретація в різні історичні періоди та вплив глобальних політико-економічних змін.

Феноменологічний підхід дає змогу не тільки теоретично осмислити конституціоналізм, а й виявити проблеми його практичної реалізації. Дослідження, проведені Федоренком О., свідчать, що глибоке розуміння сутності конституційних норм сприяє гнучкішому й адекватнішому тлумаченню судових рішень Конституційного Суду України. Це, своєю чергою, допомагає розробити нові методики правозастосування та вдосконалення законодавства.

Аксіологія конституціоналізму

Аксіологія конституціоналізму досліджує ціннісні установки та ідеали, що лежать в основі конституційного устрою держави.

Ключовими цінностями є верховенство права, свобода, рівність, справедливість і захист прав людини. Як пише Ключев С.: «Цінності, закладені в конституційних нормах, визначають правову ідентичність держави і слугують фундаментом для всіх наступних правових процесів» [5, с. 40].

Ці цінності формують морально-етичну базу, на якій будуються конституційні інститути.

У вітчизняній літературі [4; 3] аксіологічну складову розглядають як необхідну умову для формування стійкої правової системи. Берназюк Я.О. підкреслює, що «аксіологічні орієнтири дають змогу створити правову систему, що не тільки регулює суспільні відносини, а й відображає вищі цінності суспільства» [4, с. 112]. Порівняння із зарубіжними дослідженнями [7] показує, що країни з розвинутою правовою культурою приділяють особливу увагу інтеграції ціннісних настанов у законодавство та судову практику.

Аксіологічні норми слугують орієнтиром для розроблення законів та ухвалення судових рішень. Конституція України, наприклад, формулює цінності, яких слід дотримуватися під час тлумачення конституційних норм. Такі настанови впливають на діяльність Конституційного Суду, даючи змогу суддям зважати не лише на букву закону, а й на його дух, що сприяє більш гуманному і справедливому правозастосуванню.

Праксеологія конституціоналізму в діяльності Конституційного Суду України

Праксеологія в контексті конституціоналізму вивчає способи реалізації конституційних норм на практиці, аналізуючи, яким чином суди, зокрема Конституційний Суд України, втілюють теоретичні засади у своїх рішеннях. Федоренко О. пише: «Праксеологія конституціоналізму дає змогу оцінити ефективність практичної реалізації конституційних норм і виявити прогалини у правозастосуванні» [3, с. 85].

Таким чином, праксеологічний аналіз спрямований на вивчення процесів ухвалення рішень, процедур судового розгляду і механізмів контролю за їх дотриманням.

Конституційний Суд України відіграє ключову роль у реалізації конституційних принципів. Судова практика свідчить, що рішення Суду ґрунтуються на комплексному аналізі правових норм, а також на врахуванні історико-теоретичних та аксіологічних настанов. При цьому важливе значення має:

- процедурне забезпечення судового розгляду;
- застосування методів порівняльного правознавства;
- використання емпіричних даних для обґрунтування судових рішень.

Така комплексність дає змогу суду адаптувати конституційні норми до конкретних соціально-економічних умов, хоча часто виникають труднощі в реалізації цих принципів через суперечності в нормативно-правовій базі.

Незважаючи на розвинену методологічну базу, у практиці Конституційного Суду трапляються проблеми, пов'язані з недостатньою інтеграцією теоретичних засад і практичних механізмів. Наявні моделі правозастосування часто є фрагментарними, що ускладнює повноцінний захист конституційних прав громадян. Основними проблемами є:

- недолік міжвідомчої взаємодії;
- обмеженість емпіричних досліджень у галузі конституційного права;
- суперечливість інтерпретацій конституційних норм.

Для підвищення ефективності реалізації конституційних норм пропонується посилити методологічну інтеграцію між теоретичними дослідженнями та судовою практикою, а також

проводити міждисциплінарні дослідження, які об'єднують право, соціологію та філософію. Важливим є також розробка спеціалізованих методичних рекомендацій для Конституційного Суду, а також впровадження сучасних інформаційних технологій для збору та аналізу емпіричних даних [7, с. 478].

Сучасний стан досліджень конституціоналізму та перспективи розвитку методології

Сучасні вітчизняні дослідження конституціоналізму демонструють широкий спектр методологічних підходів. Праці Чернова В. [2] та Федоренка О. [3] акцентують увагу на історико-теоретичних аспектах, тоді як дослідження Берназюка Я.О. [4] та Ключева С. [5] фокусуються на ціннісному вимірі конституціоналізму. Ці дослідження показують, що інтеграція феноменологічного, аксіологічного та праксеологічного підходів є необхідною для створення цілісної методології дослідження.

Зарубіжні дослідники, такі як Smith J. [6] і Johnson L. [7], пропонують міждисциплінарні моделі, що дають змогу комплексно оцінити конституціоналізм. Порівняльний аналіз показує, що в розвинених правових системах методологічні підходи поєднують теоретичні засади з емпіричним аналізом, що дає змогу точніше інтерпретувати конституційні норми. Такі моделі можуть слугувати орієнтиром для адаптації зарубіжного досвіду до українських реалій.

Незважаючи на багатство досліджень, залишаються дискусії про те, як краще інтегрувати різні підходи до вивчення конституціоналізму. Як зазначає Ключев С., «наявні методологічні підходи часто-густо є фрагментарними і потребують синтезу для повноцінного аналізу конституційних явищ» [5, с. 42]. Основні виклики:

- фрагментарність теоретичних досліджень;
- необхідність поєднання емпіричних даних із філософським аналізом;
- проблема адаптації зарубіжних моделей до специфіки української правової системи.

Майбутні дослідження в царині конституціоналізму мають спиратися на міждисциплінарний підхід, що об'єднує історію, філософію, соціологію і право. Рекомендується розробити єдину інтегровану модель, яка поєднує феноменологічні, аксіологічні та праксеологічні аспекти, а також провести емпіричні дослідження для оцінки ефективності реалізації конституційних норм на практиці. Крім того, важливо інтегрувати зарубіжний досвід з вітчизняною практикою для створення універсальних методологічних рекомендацій [7, с. 480].

Висновки. На підставі проведеного аналізу методологічних аспектів дослідження розвитку конституціоналізму в юриспруденції Конституційного Суду України можна зробити такі висновки:

- Феноменологія дає змогу виявити сутнісні характеристики конституційних норм та інститутів, що є підґрунтям для глибокого аналізу конституціоналізму.

- Аксиологічна складова визначає ціннісні орієнтири конституційного устрою, що слугують підґрунтям для правової системи та впливають на формування судової практики.

- Праксеологічний підхід демонструє, що ефективність реалізації конституційних норм залежить від якості їх практичного застосування, а проблеми міжвідомчої взаємодії суттєво обмежують цей процес.

- Сучасний стан досліджень конституціоналізму вказує на необхідність інтеграції теоретичних та емпіричних підходів, а також використання міждисциплінарних моделей.

- Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою єдиної інтегрованої методології, яка об'єднує феноменологічні, аксіологічні та праксеологічні аспекти, що дасть змогу підвищити ефективність конституційного контролю та діяльності Конституційного Суду.

Література

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 20.02.2025).
2. Чернов В. Історико-теоретичний аналіз конституціоналізму. Київ: Видавництво «Право і суспільство», 2018.
3. Федоренко О. Феноменологія та праксеологія конституційних норм. Москва: Юридична література, 2019.
4. Берназюк Я.О. Принцип належного врядування: теоретико-правовий аналіз. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2020.
5. Ключев С. Цінності конституціоналізму: аксіологічний аспект. Санкт-Петербург: Видавництво «Правові дослідження», 2018.
6. Smith J. Comparative Models of Pension Provision in Advanced Economies. *Journal of Social Policy*, 48(3), 2019, P. 450–467.
7. Johnson L. Interdisciplinary Approaches to Constitutionalism. *European Journal of Constitutional Law*, 8(3), 2020, P. 475–490.

Анотація

Шиманський Є. І. Методологія дослідження розвитку конституціоналізму в юриспруденції конституційного суду України. – Стаття.

Ця стаття присвячена комплексному аналізу методологічних засад дослідження розвитку конституціоналізму в юриспруденції Конституційного Суду України. У сучасному світі конституціоналізм виступає важливим елементом правової системи, оскільки визначає принципи, які забезпечують захист прав і свобод людини, а також функціонування демократичних інститутів. У роботі розглядаються феноменологічні, аксіологічні та праксеологічні аспекти цього напрямку, що дає змогу виявити як теоретичні передумови, так і практичні

виклики сучасного конституціоналізму. Автор аналізує, яким чином конституційне мислення та його ціннісні орієнтири відображаються в діяльності Конституційного Суду, і яким чином дослідницькі методики допомагають інтерпретувати та оцінювати розвиток конституціоналізму в Україні. Особлива увага приділяється огляду вітчизняних і зарубіжних методологічних підходів, що дає змогу виявити суперечності та проблеми в інтерпретації конституційних норм. Аналіз різних підходів дозволяє не лише зрозуміти існуючі труднощі, а й знайти шляхи їх подолання. Також наводяться результати емпіричних досліджень і приклади судової практики, що демонструють практичну значущість комплексного методологічного аналізу. Автори доходять висновку, що подальший розвиток конституціоналізму в юриспруденції можливий лише за умови синтезу теоретичних засад із практичними механізмами реалізації конституційних норм. Це синтез є необхідним для забезпечення стабільності правової держави, оскільки без належної реалізації конституційних норм і принципів не може бути мови про ефективність правосуддя і захист прав людини. Стаття може слугувати теоретичною базою для розроблення нових підходів у дослідженні конституціоналізму та вдосконалення діяльності Конституційного Суду України. Вона також може бути корисною для науковців, практиків, студентів юридичних факультетів, а також для всіх, хто цікавиться питаннями розвитку правової системи в Україні.

Ключові слова: конституціоналізм, Конституційний Суд України, методологічний аналіз, права людини, юриспруденція.

Summary

Shymansky E. I. Methodology of research of constitutionalism development in jurisprudence of the constitutional court of Ukraine. – Article.

This article is devoted to a comprehensive analysis of the methodological foundations of the study of constitutionalism in the jurisprudence of the Constitutional Court of Ukraine. In today's world, constitutionalism is an important element of the legal system, as it defines the principles which ensure the protection of human rights and freedoms and the functioning of democratic institutions. The article examines the phenomenological, axiological and praxeological aspects of this area, which makes it possible to identify both the theoretical prerequisites and practical challenges of modern constitutionalism. The author analyzes how constitutional thinking and its value orientations are reflected in the activities of the Constitutional Court and how research methodologies help to interpret and assess the development of constitutionalism in Ukraine. Particular attention is paid to the review of domestic and foreign methodological approaches, which allows to identify contradictions and problems in the interpretation of constitutional norms. The analysis of different approaches allows not only to understand the existing difficulties, but also to find ways to overcome them. The authors also provide the results of empirical studies and examples of court practice demonstrating the practical significance of a comprehensive methodological analysis. The authors come to the conclusion that further development of constitutionalism in jurisprudence is possible only if theoretical foundations are synthesized with practical mechanisms for implementing constitutional

provisions. This synthesis is necessary to ensure the stability of the rule of law, since without proper implementation of constitutional norms and principles, there can be no talk of the effectiveness of justice and protection of human rights. The article can serve as a theoretical basis for developing new approaches to the study of constitutionalism and improving the activities

of the Constitutional Court of Ukraine. It may also be useful for scholars, practitioners, law students, and anyone interested in the development of the legal system in Ukraine.

Key words: constitutionalism, Constitutional Court of Ukraine, methodological analysis, human rights, jurisprudence.